

Ett språk på utplåningens rand

I denna artikeln kommer ett hissnande ämnesråd inom språkvetenskapen att behandlas. Utgångspunkten för artikeln är det syfte som Gabriel Afram har med sin sammanställning av ordboken över det syriska språket. I förordet nämner han flyktigt och implicit värdet av ett språkbevarande. Frågan är bara om Gabriel Aframs strävan är fruktbar. Med andra ord; kan verkligen en ordbok förhindra att ett språk dör ut? Majoriteten av medlemmarna på Saais anser tydligen detta enligt den lilla gallup som just nu kan ses på hemsidan.

Jag kommer här att utifrån gängse forskning i språkvårdsarbete och språkutveckling knyta an till ordboksförfattarens ädla syfte. För att ge stöd åt mina uttalanden kommer en litteraturlista att bifogas på ett urval verk på området. Initialt vill jag varna läsaren om att ämnet är märkt komplicerat eftersom det är väldigt många bidragande faktorer som spelar in i ett språks utveckling. Det betyder att slutsatserna i artikeln inte bör betraktas som obestridliga fakta utan snarare som en sorts prognos på hur det förhåller sig med hälsotillståndet för det syriska språket här i Sverige. Däremot gör läsaren klokt i att fundera över de förhållanden som presenteras ty de vilar på solid grund.

Min hypotes är att det syriska språket svävar i stor fara här i Sverige. Detta kan varken Gabriel Aframs ordbok eller någon annan ordbok i världen råda bot på. Det talade språket kommer att användas av allt färre talare för att till slut upphöra att existera. Har vi tur kan vissa ord ha hunnit göra avtryck på majoritetsspråket i form av enstaka lånord. Skriftspråket som har sin boning i böcker kommer att finnas bevarade i dammiga arkiv vars skira blad endast kommer att bevisas av nariga tummar från språkforskare och historiker.

I denna artikel skall begreppet majoritetsspråk förstås som det språk som dominerar i det land som talarna bor i, vilket här är det svenska språket. Minoritetsspråk skall tolkas som det språk som den emigrerade folkgruppen använder i det nya landet vilket är *syriskan* (skriftspråket) eller *turabdinskan* (talspråket).

Mekanismerna bakom språkdöd

Människor har i alla tider rest runt i världen, och på så sätt kommit i kontakt med andra människor av främmande kultur, språk och livsåskådning. I långvariga möten som t ex när ett folk emigrerar sker ett s k språkbyte. Om de båda grupperna är ojämlika på ett ekonomiskt eller politiskt plan samt om den ena gruppen är betydligt fler till antal kommer majoritetsgruppens språk att vara överordnat minoritetsgruppens språk. Det kommer att anses ha högre status p g a att det används i de viktiga offentliga sammanhangen och av människor med makt. Den första generationens invandrare blir tvungna att lära sig det nya språket för att klara sig i samhället, och blir på så sätt tvåspråkiga. Nästa generation får med sig båda språken hemifrån och är tvåspråkig men övergår alltmer till majoritetsspråket för att sedan endast föra vidare majoritetsspråket till sina barn. Naturligvis tar processen längre tid än tre generationer men för varje generation kommer minoritetsspråkets betydelse att mattas av. Hur långlivad processen blir beror på vilka språkbevarande åtgärder som sätts in. De faktorer som påverkar minoritetsspråkets livskraft ligger på samhälls- grupp- och individnivå. Inom ramen för dessa nivåer inverkar bl a följande faktorer på minoritetsspråkets framtida utveckling:

- Demografiska faktorer - Befolkningens storlek och fördelning med avseende på bl a kön och ålder.
- Geografiska faktorer

- Sociala faktorer
- Attityder
- Isolering - att det finns en medvetenhet i gruppen om språkbevarande och att gruppen sluter sig samman i ett religiöst samfund som också tillhandahåller undervisning
- Utbildningsnivån hos minoritetsgruppens individer
- Storleken på minoritetsgruppen, graden av kulturell likhet med majoritetsgruppen och statens hållning (förtryckande eller främjande) till minoritetsspråket och minoritetsgruppens kultur

Diglossi

Det finns en rad faktorer som gör det svårt för vårt språk att överleva i det nya landet. En faktor är att assyrier/syrianer använder två olika språkvarianter för olika situationer, s k diglossi. Det talade språket *turabdinska* (turoyo) används framförallt i språkkontakter inom den privata sfären medan skriftspråket *syrisk*a används primärt inom kyrkan. När det gäller talspråket står Aframs ordbok chanslös för en nämnvärd påverkan. En orsak till detta har med talspråkets natur att göra. Det talade språket är mycket dynamiskt och spontant. Tänk er två talare som med största ansträngning vill samtala på "ren" syrisk. Beroende på deras kunskaper i språket får de snällt slå upp varenda ord som de är osäkra på och kommunikationen blir därmed mycket krystad, för att inte säga omöjlig. Av naturen vill man använda sig av det språk som man behärskar bäst, och som gör samtalet så smidigt som möjligt. I en sådan situation sätter en preskriptiv ordbok bara hinder för kommunikationen.

En annan faktor är att assyrier/syrianer kommer från olika delar av Mellanöstern där språkdöden redan är ett faktum inom vissa grupper. Ett språkmöte mellan assyrier/syrianer där en eller flera talare inte behärskar turabdinska eller syrisk tvingar samtalet på svenska för att kommunikationen skall bli möjlig. Svenskan blir alltså ett *lingua franca* d v s ett hjälpspråk som brukas mellan människor med olika språk. Även i samtal mellan två assyrier/syrianer som har ganska goda kunskaper i syrisk är det vanligt med s k *code switch* och *code mix*. Code switch innebär att man samtalar på t ex turabdinska men att man under talakten byter till svenska. Code mix är än allvarligare vilket innebär att man blandar svenskan och turabdinskan på satsnivå. Alla känner säkert till det assyrisk/syrianska snacket bland framförallt ungdomar som låter något i stil med:

Ktli *prov* äd' ioma (jag har prov idag) eller Mn' *otrevlig* hät jao (vad otrevlig du är!)

Code mix är inget ungdomsfenomen utan även vuxna assyrier/syrianer använder sig av dylika språkkonstruktioner i det flyktiga samtalet med landsmän.

När det gäller skriftspråket ger Aframs ordbok ett visst stöd men det räcker inte med tanke på att ordboken är en s k allmänspråklig ordbok. Ordboksanvändaren får information om framförallt allmänspråkliga ord som kan användas inom den privata sfären. Användaren får en bra guide i att producera enklare texter för en liten läsekrets om vardagliga ämnen men det bli svårt att hävda sig i akademiska frågor. Om man vill skriva vetenskapliga texter med termer i respektive vetenskapsdomän kommer man att få problem. För hur skall juristen översätta ord som *actio negatoria*, *de jure*, *negotiorum gestio*, *reel brottskonkurrens*, *sola växel* och *additament*? Hur skall en biolog tackla orden *rivtunga*, *pedipalper*, *furagering*, *satellithanar*, *supernormala stimulin*, *överslagshandlingar* och *ekologiskt fotavtryck*? Ett förslag vore att samla de assyrisk/syrianska intellektuella för att sammanställa lexikon inom

de flesta vetenskapsområden för att göra det möjligt att författa texter i så många vetenskapliga domäner som möjligt. Men det kommer att visa sig att det inte är en god tanke eftersom assyrisk/syrianska vetenskapsmän inte kommer att nå ut till särskilt många läsare. Vi är ca 70 000 assyrier/syrianer här i Sverige, och det är en alldeles för liten grupp att satsa på. T o m officiella språk i och utanför Europa som t ex svenskan har problem med att stå emot trycket från engelskan som har blivit det självklara vetenskapsspråket i världen.

En tredje faktor som sätter käppar i hjulet för språkproduktion med hjälp av Aframs bok är att ett språk är uppbyggt i flera nivåer. Ord och ordens betydelse är en del av vad man måste ha kunskaper om för att kunna producera språk. Förutom kunskaper om ordens betydelse måste man ha kunskaper om hur orden böjs, om hur ordföljden ser ut och om hur man behandlar olika genrer för ett särskilt ämne.

Demografi

Antalet språkbrukare av det syriska språket är, som nämndes tidigare, förhållandevis liten i Sverige. Det finns en korrelation mellan språkdöd och antalet brukare. Ju färre människor som brukar språket desto svårare blir motivationen att behålla minoritetsspråket. Inom lingvistik brukar man säga att alla språk i världen har samma lingvistiska status men den sociala statusen kan vara olika. Syriskan står tyvärr inte pall för tunga och funktionella språk som t ex engelska, spanska, franska, tyska och kinesiska när det gäller social status. Man får ett helt annat utbyte av de stora språken både när det gäller utbud av litteratur och om man som skribent vill nå ut till en större läsekrets. Det jag menar är att en assyrier/syrian kanske hellre väljer att satsa på språkkunskaper i t ex spanska än syriska i en valsituation.

Staten

Det är svårt att förutsäga den effekt som staten har på minoritetsspråket. Ett förtryck av ett språk och dess talare kan antingen missgynna och splittra gruppen, eller så kan det få motsatt effekt genom att den förtryckta gruppen sluter sig samman och blir starkare i sin strävan att kunna bevara och uttrycka sin kultur. Exempel på detta är katalanskan i Spanien som, inte minst under Francos ledning, utsattes för förtryck och t.o.m. förbjöds i offentliga sammanhang och i undervisning. En stat som aktivt arbetar med integration kan faktiskt leda till att ett folk som använder minoritetsspråket succesivt överger det för att de känner samhörighet med samhället i det nya landet.

Skola och utbildning

Skola och utbildning kan ha stor betydelse för ett språkbevarande. Att bevara ett språk innebär att föra det vidare till nästa generation. Aframs ordbok kan här fungera som ett bra verktyg för inläring. Men tyvärr har stödet till modersmålsundervisning i olika former minskat i Sverige samtidigt som antalet barn med invandrarbakgrund har ökat. Dessutom har hemspråkslärare sämre status än lärare i allmänna- och yrkesförberedande ämnen. Följden blir att många kanske kommer att drar sig för att utbilda sig till hemspråkslärare vilket kommer bidra till framtida lärarbrist i syriska. En annan allvarlig faktor som bör noteras i sammanhanget är att assyrisk/syrianska föräldrar gärna vill slippa att placera sina barn i invandrantäta skolor för att barnen skall få den bästa chansen att lära sig så bra svenska som möjligt. Detta anser jag kan

få konsekvenser på inläringen av modersmålet, samtidigt som det skvallrar om föräldrarnas positiva inställning till det svenska språket. De vet om att barnen måste behärska det svenska språket riktigt bra för att de skall ha en chans att lyckas att ta sig upp i samhället.

Den assyrisk/syrianska gruppen

Med *gruppen* avses talarna av minoritetsspråket. Gruppen kan vara homogen eller heterogen, d.v.s. känna stark samhörighet och utgöra en egen gemenskap i storsamhället eller vara splittrad över flera kulturyttringar och/eller över stora ytor. En gemensam kulturyttring inom minoriteten, såsom religion kan verka positivt för ett språkbevarande. Om kulturyttringen är den enda sammanhållande länken är gruppen dock sårbar på så sätt att om denna slås ut så är det troligt att gruppen splittras och språket försvinner. För den assyrisk/syrianska gruppen är kyrkan i mångt och mycket den kulturella instans som håller ihop vårt folk. Tragiskt nog håller den på att tappa i förtroende och auktoritet bland den unga gruppen assyrier/syrianer. Prästerskapet har bristfälliga kunskaper om ungdomskultur och samhällsutveckling, och många har en önskan om att de vore betydligt mer välutbildade. Detta är naturligtvis problematiskt eftersom det syriska språket har bevarats och sprids via kyrkan.

Ett annat problem med det assyriska/syrianska folket är den oenighet som råder inom gruppen. Ni vet alla om att det bl a råder en namnkonflikt när det gäller vad språket och folkgruppen skall heta. Vissa inom gruppen har en sund förhållningssätt med hög acceptans för olikheterna inom gruppen. Men det finns dess värre alltför många inom gruppen som anser sig förmer än den andra, och det försvagar naturligtvis gruppen i stort.

En tredje faktor som kan påverka språkbevarandet handlar om att de flesta assyrier/syrianer är här för att stanna i det nya landet. Forskning visar att invandrargrupper som har tät kontakt med hemlandet och planerar att flytta tillbaka till sina hemländer har större motivation att bevara sitt hemspråk.

En fjärde faktor avser frekvensen av giftemål inom den egna gruppen (endogami) eller utom den egna gruppen (exogami). Om exogamin inom den assyrisk/syrianska gruppen ökar - vilket den också har gjort sedan vi kom till Sverige för drygt 30 år sedan - tenderar språket som talas inom familjen att vara på majoritetsspråket. Detta för att majoritetsspråket blir familjens gemensamma språk och det språk som för barnen är mest gångbart i statusrelaterade sammanhang senare i livet, såsom utbildning och arbete.

En femte faktor handlar om kulturella värderingar som minoritetsgruppen anammar från det offentliga livet. Minoritetens kulturspecifika drag hänvisas till hemmet och för minoriteten särskilda sfärer av livet. Man kan säga att minoriteten ur vissa aspekter införlivar majoritetens värderingar och gör de till sina egna. Särskild gäller det barn- och ungdomsgenerationen som har en tätare kontakt med majoritetsmedlemmar.

Finns det något hopp för språkets överlevnad?

Självklart finns det hopp för det syriska språket att överleva, men bara kortsiktigt. Om man skall spekulera i termer av sekler är dock hoppet minimalt så som förhållandena för assyrier/syrianer ser ut idag. En drastisk åtgärd vi kan göra är att isolera oss från samhället. Vi skulle kunna bygga egna friskolor på alla utbildningsnivåer, och hålla all undervisning på syriska. Vi skulle kunna förbjuda våra barn att ta kontakt och umgås med svenskar för att förhindra modersmålet från påverkan av nordbornas tungomål. Vi skulle

kunna markera och återinföra våra urgamla traditioner med allt vad det innebär för våra kvinnor. Ett levande exempel på att isolering har ett starkt överlevnadsvärde för ett minoritetsspråk är romani - det språk som talas av zigenarna - som har bevarats i 2000 år. Frågan är bara om avskärmningens väg är den rätta vägen för assyrier/syrianer? Jag skulle inte tro det. En annan omständighet som kan påverka det syriska språkets överlevnad är att få fram framgångsrika assyrier/syrianer som gör banbrytande insatser för samhället. Det kan röra sig om gedigna prestationer inom musik, konst, litteratur eller sport som sätter folkgruppens namn på kartan, och som förmår folket att känna stolthet. Intresset för den egna kulturen och språket får i och med detta en hausse. I det avseendet tror jag att fotbollslaget Assyriska har större inverkan på språket än själva ordboken som Gabriel Afram har skrivit. Men återigen utgör schismen mellan assyrier och syrianer aber för en blomstring för folket i stort. En tredje åtgärd är att utveckla en stark inre organisation som kan möjliggöra utvecklandet av egna institutioner. Vi har redan sådana institutioner som t ex kyrkor som dessvärre håller på att tappa de ungas stöd och förtroende. Assyrier/syrianer har ännu inte gått till verket med att öppna profilskolor mot syriska språk men jag undrar hur intresset bland vårt folk kommer att vara för dylika läroverk. En annan institution som skulle kunna skapas är ett språkvårdande organ med ansvar för språkbevarande och språkplanering av det syriska språket. Ett sådant förslag presenterades i artikeln "*Basjo, boslibo, kahpo och andra språk i svenskan*" på Saais hemsida 2003-04-17. Ordboksförfattaren kanske borde initiera ett sådant organ där han tillsammans med en grupp lärda följer och analyserar språkutvecklingen.

Slutsatsen av analysen är att det syriska språket står i "röda listan" över utrotningshotade språk. Ordböcker kan vara ett bra hjälpmedel för indirekt inlärning av språk men de kan i sig inte trola bort processen mot språkdöd utan det är framförallt politiska, demografiska, sociala och psykologiska faktorer som är avgörande. Min förhoppning är att jag har fel i min analys för jag håller fullständigt med författaren om att det syriska språket är ett av de äldsta, och att det bör bevaras.

Detta var den tredje artikeln om Gabriel Aframs ordbok över det syriska språket. I den sista artikeln kommer ett konfliktfyllt ämnesområde att beröras. Det gäller ordbokens titel som har åsamkat upprörda känslor och vållat en del rabalder. Vad har ordbokens titel för symbolvärde? Är det legitimt och rimligt av ordboksförfattaren att kalla ordboken för "Svensk-Assyrisksk ordbok", och vad får detta i sin tur för konsekvenser?

Av: Jean Azar

Litteraturlista

Boyd, Sally. 1985. *Language survival: A study of language contact, language shift and language choice in Sweden*. Gothenburg Monographs in linguistics 6. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för lingvistik.

Fishman, Joshua. 1991. Theoretical recapitulation: What is reversing language shift (RLS) and how can it succeed? I: Fishman, Joshua. *Reversing language shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Clevedon: Multilingual Matters.

Fraurud, Kari och Hyltenstam, Kenneth. 1999. Språkkontakt och språkbevarande: romani i Sverige. I: Hyltenstam, Kenneth (red.). *Sveriges sju inhemska språk - ett minoritetsperspektiv* (ss 41-97). Lund: Studentlitteratur.

Gal, Susan. 1979. *Language shift. Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. New York: Academic Press.

Kotsinas, Ulla-Britt och Helgander, John. 1994. *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden*. MINS 40 (7-11). Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet

Kostoulas-Makrakis, Nelly. 1995. *Language Maintenance or Shift? A study of Greek Background Students in Sweden*. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för internationell pedagogik.

Sigurd, Bengt. 1991. *Sråk och språkforskning* (127-131). Lund: Studentlitteratur

SOU 1997:192. *Steg mot en minoritetspolitik. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av minoritetsspråkskommittén*.